

11. Zpracovatelský průmysl, těžba a dobývání, energetika

Průmyslu se vloni dařilo. Hrubá přidaná hodnota vzrostla o 9 %, nejvíce po roce 2006. Ve výkonech se odrážela rostoucí domácí i zahraniční poptávka.

Průmyslu¹ jako klíčovému odvětví tuzemské ekonomiky se vloni mimořádně dařilo. Profitoval jak ze zrychleného ekonomického růstu v Eurozóně, tak i pokračujícího příznivého vývoje v drtivé většině tradičních mimoevropských exportních teritoriích. Meziroční tempo růstu produkce se ve srovnání s rokem 2016 téměř zdvojnásobilo (na 6,6 %). Dynamika mezispotřeby, jež má v průmyslu vlivem energeticky i materiállově náročného charakteru výroby významnější roli než v jiných odvětvích², nebyla ale ve srovnání s produkcí tak výrazná (posílila z 4,0 % v roce 2016 na loňských 5,7 %). To vyústilo v citelnou akceleraci hrubé přidané hodnoty (HPH). Ta loni vzrostla o rovných 9 %, nejvíce po roce 2006. Přispěl k tomu především vývoj v první polovině loňského roku, kdy mezičtvrtletní tempa HPH přesahovala 3,5 %. Výkon průmyslu rostl již čtvrtým rokem v řadě, v úhrnu za toto období stoupl o 21,5 %, což byl čtvrtý nejlepší výsledek mezi členy EU (po Irsku, Slovensku a Rumunsku).

Kladné saldo důvěry podnikatelů v průmyslu během roku mírně posilovalo a na jeho konci dosáhlo 6,5letého maxima.

Tuzemský průmysl se loni opíral nejen o své tradiční obchodní partnery v zahraničí, ale i o výrazně oživenou domácí poptávku. Dokládají to i údaje z podnikových statistik. Nominální tržby průmyslových podniků z přímého vývozu loni posílily o 5,3 %, domácí tržby pak téměř o desetinu. Obdobná tendence byla patrná i u nových zakázek³. Výše uvedené vlivy se odrazily také v náladách manažerů průmyslových podniků – kladné saldo důvěry v odvětví během roku mírně posilovalo a na jeho konci dosáhlo 6,5letého maxima. V prosinci 2017 očekávala růst výrobní činnosti v nejbližším období téměř čtvrtina podniků (o rok dříve pětina), pokles jen 6,5 % (v prosinci 2016 pak desetina). K pozitivnímu meziročnímu vývoji přispěly hlavně obory více orientované na tuzemský trh.

Míra zisku nefinančních podniků v průmyslu již třetím rokem v řadě klesala. Stále však převyšovala úroveň celé ekonomiky.

Míra zisku nefinančních podniků⁴ v průmyslu se snižovala již třetím rokem v řadě a roce 2017 se rovnala 51,4 % (nejméně po roce 2002). I tak ale loni převyšovala úroveň národního hospodářství (o 2,1 p. b.). Redukce míry ziskovosti byla ovlivněna nejen silnými mzdovými náklady firem, ale i velmi vysokou srovnávací základnu. V prvních letech silného oživení ekonomiky (2014 a 2015) pomohlo proexportním podnikům řízené oslabení české koruny. Firmy také ve zvýšené míře využívaly levnější agenturní pracovníky a stavy kmenových pracovníků (i po zkušenostech s vleklou recesí) navyšovaly opatrněji. V následujících letech se však rezervoár potenciální pracovní síly z tuzemska z větší části vyčerpal, což společně s administrativně náročným nábořem zaměstnanců z třetích zemí vedlo k silným tlakům na růst průměrných výdělků. Ty loni vzrostly (v pojetí národních účtů)⁵ nominálně o 7,3 % (v celé ekonomice o 6,8 %). Nepatrně nad úroveň národního hospodářství se nacházela rovněž hladina průměrného hrubého měsíčního výdělku (29,9 tis.). V průmyslu loni pracovalo 1,391 mil. zaměstnanců (po přepočtu na celé úvazky). Meziroční přírůstek zaměstnanců se loni ve srovnání předešlými dvěma

Nová pracovní místa obsazovaly průmyslové podniky vhodnými uchazeči s výraznými obtížemi. Produktivita práce v průmyslu vloni výrazně posílila.

¹ Pokud není uvedeno jinak, vychází všechny údaje v této kapitole z dat národních účtů a kde je to relevantní, jsou očištěny o cenové vlivy.

² Poměr mezispotřeby k HPH (v běžných cenách) dosáhl vloni v průmyslu 0,72 (v celé ekonomice 0,61). V samotném zpracovatelském průmyslu činila obdobná relace dokonce 0,73 a byla nejvyšší ze všech 19 hodnocených odvětvových sekcí ekonomiky. Vysokou náročností vstupů na finální produkt (0,64) se vyznačovala také energetika.

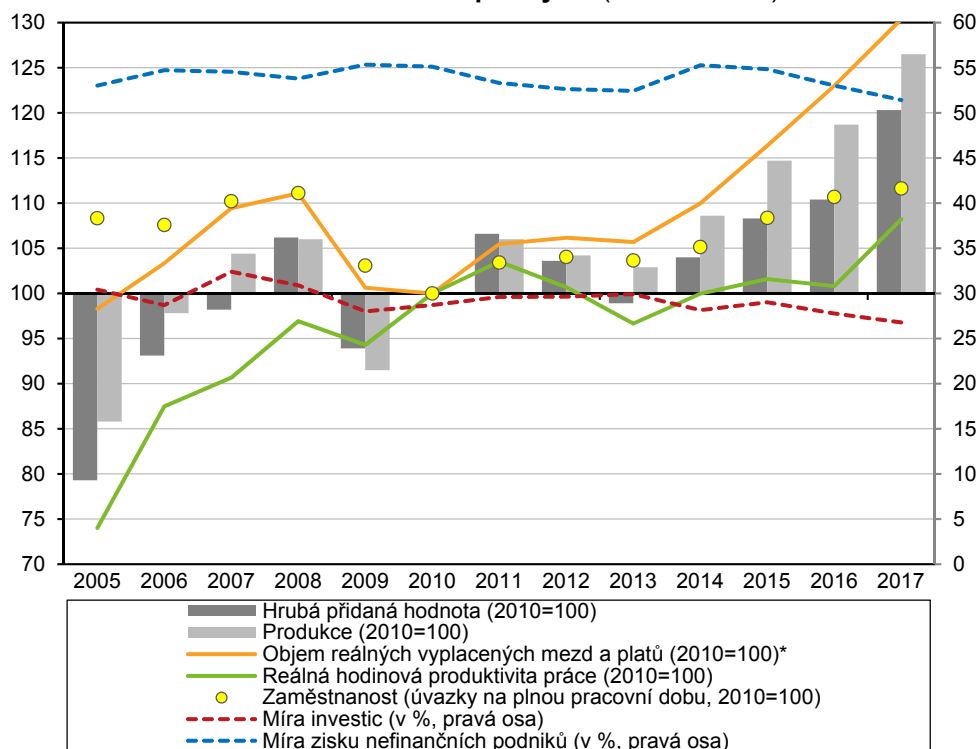
³ Zatímco hodnota nových průmyslových zakázek ze zahraničí loni posílila o 4,5 %, růst tuzemských zakázek (po slabších letech 2015 i 2016) akceleroval na 14,6 %, což bylo nejvyšší tempo za posledních jedenáct let.

⁴ Vyjadřuje podíl hrubého provozního přebytku na hrubé přidané hodnotě (HPH) podnikové sféry. Ráz odvětví průmyslu výrazně určují právě nefinanční podniky, jejichž role navíc v čase mírně posiluje. Tyto podniky se v roce 2017 na HPH celého průmyslu podílely již 93,2 %, ze zbylé části měli největší váhu drobní podnikatelé (6,6 %). Nefinanční podniky dosahovaly relativně slabšího podílu jen v šesti poměrně malých zpracovatelských oborech: výrobě oděvů (59 %), dřevozpracujícím (67 %), nábytkářském (71 %) a farmaceutickém průmyslu (76 %), výrobě nápojů (77 %) a tiskárenství (78 %).

⁵ Průměrný měsíční příjem ze zaměstnání je definován jako podíl mezd a platů za národní hospodářství v průměru za měsíc a počtu zaměstnanců přepočtených na plný úvazek. Ukazatel mezd a platů zahrnuje veškeré příjmy ze zaměstnání, a to v peněžní i naturální podobě (zaměstnanecké benefity) bez ohledu na to, jestli byly oficiálně přiznány nebo ne. Ukazatel počtu zaměstnanců na plný úvazek zahrnuje veškeré formy zaměstnání, formální i neformální. Jsou zde zahrnuty i různé formy dohod.

lety citelně zmenšil (+16 tis.), přesto se zaměstnanost již téměř vyrovnala úrovni z vrcholu konjunktury minulé dekády. Zvolnění růstu zaměstnanosti souvisí se stále obtížnějším obsazováním volných míst vhodnými uchazeči.

Graf 11.1 Základní ukazatele odvětví průmyslu (NACE B až E)

*Do reálného vyjádření převedeno deflátorem výdajů na konečnou spotřebu domácností.

Zdroj: ČSÚ (národní účty)

Hodinová produktivita práce v průmyslu zůstává zhruba osminu nad úrovní celé ekonomiky.

„Ztenčení“ volných rezerv na pracovním trhu se loni v průmyslu projevilo posílením hodinové produktivity práce (o 7,4 %). Výraznější meziroční nárůst si přitom průmysl připsal naposledy v letech 2005 a 2006. Za posledních deset let narostla reálná hodinová produktivita práce v průmyslu téměř o pětinu (v celé ekonomice zhruba o osminu). Dosažená nominální úroveň hodinové produktivity práce v průmyslu loni převyšovala hodnotu v národním hospodářství o 13 %.

Mezi investicemi v průmyslu dlouhodobě dominují ostatní stroje a zařízení. Nejvyšší dynamiky vykazují po roce 2010 výdaje na ICT a na vědu a výzkum.

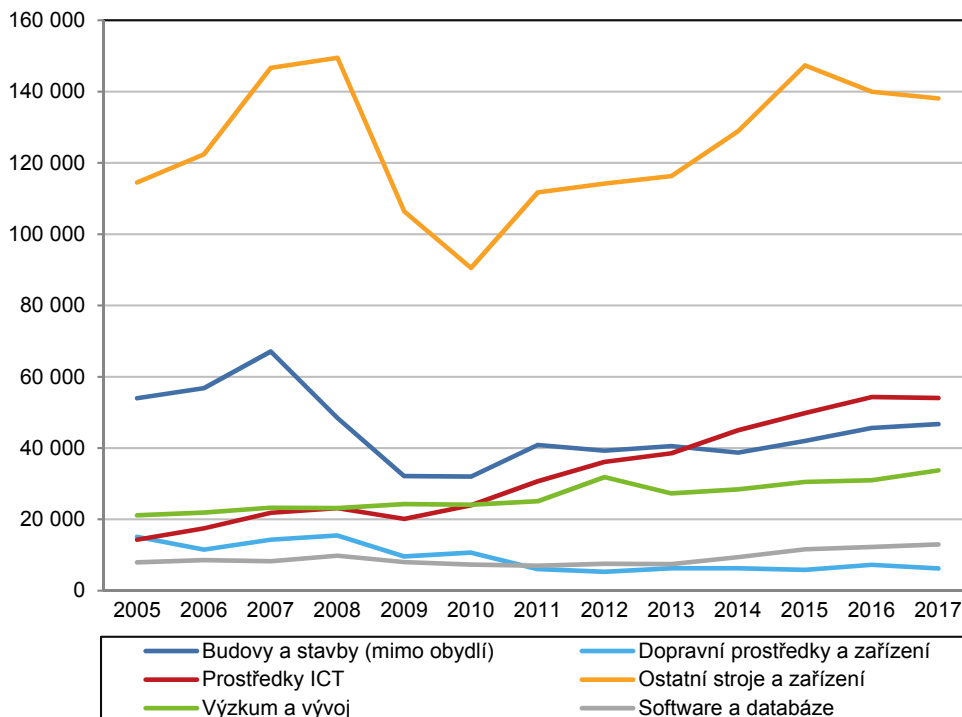
Míra investic v průmyslu má po roce 2013 klesající trend, neboť výdaje na tvorbu hrubého fixního kapitálu se zvyšovaly pomaleji než nominální HPH. Investiční aktivita v tomto odvětví tak loni dosáhla 26,8 % a pohybovala se těsně pod úrovní národního hospodářství. Z hlediska skladby investic v průmyslu tradičně dominují ostatní stroje a zařízení⁶, které se zde v roce 2017 na celkových investicích podílely 47 % (nejvíce ze všech odvětví ekonomiky). Pětina investic směřovala na budovy a stavby (vyšší váhu měly v těžbě a energetice). Nejdynamičtěji rostoucí investiční položku v celém odvětví představují po roce 2010 výdaje na výzkum a vývoj a též do oblasti ICT, což souvisí především se silícími tlaky v oblasti konkurenceschopnosti i produktivity umocněné v posledních letech obtížemi při nábore nových pracovníků. Prostředky do ICT, které jsou důležité hlavně ve zpracovatelském průmyslu, vytvářely loni již téměř sedminu všech průmyslových investic, u výzkumu a vývoje šlo o desetinu. Naopak význam dopravních prostředků a zařízení mezi novými investicemi v průmyslu klesal (loni tvořily jen 2,9 %)⁷.

⁶ Zahnuje stroje a zařízení vyjma dopr. prostředků a prostředků informačních a komunikačních technologií (ty tvoří samostatnou kategorii).

⁷ Silnější postavení v rámci sekcí průmyslu mají dopravní prostředky jen v odvětví zásobování vodou, činnosti související s odpadními vodami, odpady a sanacemi, kde dlouhodobě tvoří čtvrtinu až pětinu investic.

Graf 11.2 Hlavní položky tvorby hrubého fixního kapitálu ve zpracovatelském průmyslu (v mil. korun, v cenách roku 2010)

Zdroj: ČSÚ (národní účty)

V severských státech a zemích Beneluxu stály za vysokou mírou investic v průmyslu výdaje do duševního vlastnictví.

V novějších členských zemích Unie měly vyšší váhu investice do budov, strojů a zařízení.

Loňský silný růst HPH v průmyslu měl podobně jako v letech 2005 i 2006 převážně plošný charakter.

K růstu HPH v průmyslu přispěly z poloviny automobilový průmysl a nejbližší návazné obory.

Míra investic v tuzemském průmyslu dlouhodobě mírně převyšuje úroveň EU. V roce 2016 ale Česko mezi desítku investičně nejaktivnějších států Unie nepatřilo. Vysokou mírou investic se vyznačovaly hlavně menší a středně velké ekonomiky (vyjma Francie). Jednalo se o země Beneluxu, severské státy a ze zemí střední a východní Evropy hlavně o Rumunsko, Slovensko (oba 36 %) a Maďarsko (29 %). Na rozdíl od ČR se na vysoké investiční aktivitě v těchto novějších členských státech podílely výdaje na ICT jen minimálně. Výdaje do duševního vlastnictví (především vědy a výzkumu) tvořily v Německu, Rakousku, Dánsku, Belgii, Švédsku a Finsku kolem 40 % investic v průmyslu (ve Francii téměř 50 %).

Zatímco v roce 2016 nepřesáhl růst HPH v průmyslu 2 %, loni prudce zrychlil na rovných 9 %. Přispěla k tomu primárně akcelerace výkonu váhově dominantní⁸ výroby motorových vozidel i nejbližších návazných oborů (gumárenství, výroby elektrických zařízení). Podstatné bylo i významné posílení výkonu strojírenství a obnovení v minulosti dočasně utlumených výrobních kapacit v chemickém průmyslu a energetice. Vyjma těžby a dobývání, hutnictví i vodního hospodářství tak k loňskému vysokému růstu přidané hodnoty průmyslu přispěly všechny jeho významné obory. Analogická situace nastala naposledy v letech 2005 a 2006.

Velmi úspěšný rok zažila loni výroba motorových vozidel. Tempo meziročního růstu HPH se zde oproti roku 2016 zdvojnásobilo a činilo bezmála 20 %. K navýšení HPH v celém průmyslu přispělo toto odvětví 3,5 p. b. (nejsilnější vliv za posledních sedm let). Z podnikových statistik vyplynulo, že váhově převažující tržby z přímého vývozu⁹ zde loni rostly pomaleji než domácí tržby (ty mohou zahrnovat i nepřímý vývoz). Rekordu dosáhlo i fyzické množství vyrobené produkce¹⁰. I přes napjatou situaci na pracovním trhu se odvětví dařilo obsazovat nová místa. Počet

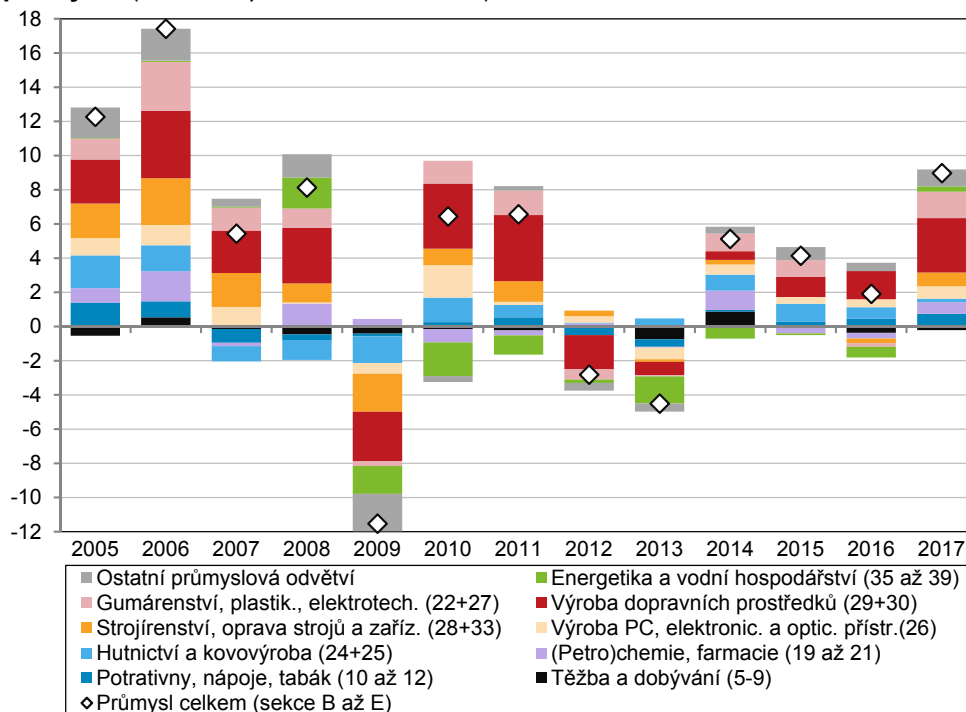
⁸ Na přidané hodnotě celého průmyslu se výroba motorových vozidel loni podílela 17,8 %, v případě produkce byl podíl dokonce čtvrtinový.

⁹ Na celkových nominálních tržbách tohoto odvětví se dlouhodobě podílí více než třemi čtvrtinami.

¹⁰ Dle údajů Sdružení automobilového průmyslu bylo vloni v Česku vyrobeno 1,41 mil. osobních automobilů, meziročně o 5,2 % více.

pracovníků se loni rozšířil o 2,8 %, od konce poslední recese (rok 2013) o čtvrtinu (resp. 40 tis.). Tempo růstu průměrných zaměstnaneckých výdělků (+9,1 %, dle údajů národních účtů) řadilo loni odvětví ke špičce mezi všemi průmyslovými obory, jejich dosažená výše¹¹ převyšovala úroveň celé ekonomiky o více než čtvrtinu.

Graf 11.3 Příspěvky odvětvových oddílů k meziroční změně HPH v celém průmyslu (reálně, v procentních bodech)

Zdroj: ČSÚ (národní účty)

Zatímco ve výrobě elektronických a optických přístrojů přetrvával dynamický růst již čtvrtým rokem v řadě, k výraznému oživení ve strojírenství došlo teprve vloni.

Ve strojírenství – třetím váhově nejvýznamnějším zpracovatelském oboru – vzrostla loni HPH o 13 %. Stalo se tak po pěti předešlých slabších letech. K jeho oživení výrazně přispěla tuzemská poptávka (růst domácích tržeb o 28 %). Ve výrazně proexportní výrobě počítačů, elektronických a optických přístrojů přetrvával silný růst již čtvrtým rokem v řadě. Od konce poslední recese tak výkon odvětví vzrostl o více než polovinu, což bylo společně s chemickým průmyslem nejvíce ze všech zpracovatelských oborů¹². Loni se dařilo i potravinářství, kde i nikterak dramatický 8% růst HPH znamenal nejlepší výsledek po roce 2005. Tomuto na tuzemský trh více orientovanému oboru pomohla i dobrá úroda v předešlém roce, jakož i stabilizace v živočišné produkci. Pokračoval i rozvoj malých oborů v čele s nábytkářstvím (kde se za poslední dva roky HPH navýšila o čtvrtinu) a dále také výrobou nápojů, tabáku papíru, jakož i textilního, oděvního, kožedělného či dřevozpracujícího průmyslu. Přestože tyto malé obory vytváří méně než desetinu přidané hodnoty celého průmyslu, na jeho meziročním růstu se loni podílely téměř celým procentním bodem.

Ukončení neplánovaných odstávek v chemickém průmyslu a energetice vyústilo vloni v plně

Důležitým impulsem pro loňskou akceleraci průmyslu bylo citelné oživení ve významných strategických odvětvích – energetice i chemickém průmyslu. Po skončení neplánovaných odstávek vlivem havárií v letech 2015 i 2016 výkony

¹¹ Objem vyplacených mezd a platů na jednoho zaměstnance (po přepočtu na celé úvazky) dosáhl loni v tomto odvětví 35,6 tis. korun měsíčně a byl srovnatelný s výdělků v těžbě a dobývání či v chemickém a farmaceutickém průmyslu. Na výrazně vyšší výdělků si v rámci průmyslu přišli jen zaměstnanci v energetice (48,4 tis.). Vyšší průměrných výdělků v některých průmyslových oborech významněji ovlivňují i agenturní pracovníci.

¹² V chemickém průmyslu činil nárůst přidané hodnoty 64 %, ve výrobě motorových vozidel 42 %. V celém průmyslu se rovnal 22 %.

obnovení jejich výrobních kapacit. Růst HPH průmyslu podpořily 1 p. b.

v těchto odvětvích loni prudce vzrostly. Zatímco v roce 2016 přispívaly k růstu HPH celého průmyslu negativně (-1,0 p. b.), loni se stejnou intenzitou, ale v pozitivním směru. V obou odvětvích přetrvává dlouhodobý trend posilování zaměstnanosti a vyšší průměrných mezd se řadí k nejlépe hodnoceným průmyslovým oborům. Z hlediska výkonů se však odlišují. Jestliže v chemickém průmyslu se HPH za posledních deset navýšila o 55 %, v energetice se zredukovala o 30 %. Pokles výkonu energetiky v poslední dekádě souvisel s proměnami odvětvové skladby ekonomiky, tlaky na redukci energetické náročnosti výrob či energetickými úsporami v domácnostech či vládním sektoru.

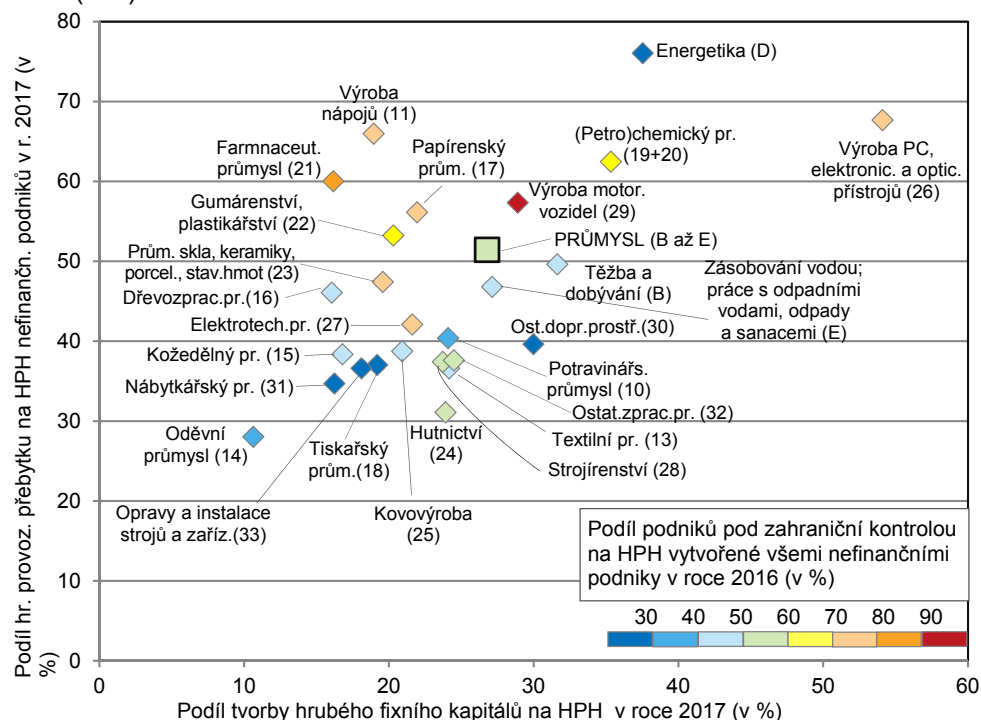
Produkce v těžebním průmyslu klesala již desátým rokem v řadě. Útlum těžby černého uhlí a uranu nebyl kompenzován růstem těžby některých stavebních surovin.

I v roce 2017 pokračoval vleklý útlum v těžebním průmyslu. Produkce zde klesala již desátým rokem v řadě (v úhrnu za celé období o 37 %). Přidaná hodnota se loni snížila bezmála o desetinu, především vlivem řízeného útlumu těžby černého uhlí, z menší části také uranu. Celkový vývoj v odvětví již nemohly zvrátit vyšší výkony v okrajovém segmentu těžby některých surovin (kámen, písky, jíly) užívaných ve stavebnictví. Hluboce redukce výkonových ukazatelů v celém odvětví odpovídal i úbytek pracovních míst. Rok 2017 přinesl i pozitivní zprávu – nominální tržby podniků v těžbě a dobývání poprvé po roce 2011 vzrostly (+8,7 %), když se prudký pokles cen uhlí zastavil.

Výkony i zaměstnanost v hutnictví a slévárenství po roce 2010 stagnovaly.

S dílčími problémy se potýkalo i hutnictví a slévárenství. V roce 2017 jeho HPH klesla o 13 %. Z pohledu celého období po roce 2010 výkon odvětví spíše stagnuje – ať již jde o produkci, přidanou hodnotu i celkovou zaměstnanost. Ovlivňují ho dlouhodobější strukturální změny v celém průmyslu (vč. tlaků na snižování materiálové i energetické náročnosti), ale i důsledky silnicích dovozů oceli a příbuzných výrobků z Číny.

Graf 11.4 Míra investic, míra zisku* v roce 2017 a podíl podniků pod zahraniční kontrolou na HPH vytvořené všemi nefinančními podniky v roce 2016 (v %)

*Míra zisku se vztahuje jen k nefinančním podnikům, nezahrnuje tedy všechny ekonomické subjekty působící v příslušném odvětví. U popisů jednotlivých průmyslových oddílů či sekcí je v závorce uveden příslušný kód dle klasifikace CZ-NACE.

Zdroj: ČSÚ (národní účty)

Dílčí průmyslové obory se dlouhodobě liší investiční náročností, produktivitou práce, ziskovostí, ale i vlastnickou skladbou podniků.

Charakter výrobní činnosti odlišuje jednotlivé průmyslové obory z hlediska požadavků na pracovní sílu či investiční náročnosti. Obory se liší také organizační strukturou (velikostní i vlastnickou skladbou podniků). Tyto vlivy se promítají do výrazných rozdílů mezi průmyslovými obory z pohledu dosahované produktivity práce, míry investic či ziskovosti. Nejvyšší míry ziskovosti dlouhodobě dosahují nefinanční podniky v energetice, v nápojovém, tabákovém průmyslu a také odvětví výroby počítačů, elektronických a optických přístrojů. Toto odvětví vykazuje společně s energetikou, těžbou i petrochemickým průmyslem nejvyšší investiční nenáročnost.

Vztah mezi mírou ziskovosti a rolí zahraničního kapitálu je na úrovni odvětvových oddílů průmyslu v ČR silný.

Vztah mezi mírou investic a zisku je v průmyslových odvětvích poměrně volný. Těsnost vazby mezi investiční aktivitou a podílem podniků pod zahraniční kontrolou (na HPH vytvořené podnikovou sférou) byla ještě slabší. Naopak vazba mezi ziskovostí podniků a rolí zahraničního kapitálu se ukázala jako významná. Zčásti je to způsobeno selektivností zahraničních investic, které v minulosti proudily především do perspektivních oborů.

Energetika je v ČR významným oborem z hlediska ekonomických výkonů, z pohledu zaměstnanosti mezi průmysl. obory nevyčnívá.

Energetika představuje v Česku z pohledu přidané hodnoty druhý nejvýznamnější průmyslový obor (na jeho HPH se podílí desetinou)¹³, z hlediska zaměstnanosti ale mezi průmyslovými obory nevybočuje¹⁴. Dle údajů Energetického regulačního úřadu se loni po čtyřech letech zastavil pokles tuzemské hrubé výroby elektřiny. Ta vzrostla meziročně o 4,5 % (na 83 TWh).

Pokles tuzemské výroby elektřiny se v Česku loni po čtyřech letech zastavil. Klíčovou roli sehrálo plné obnovení výrobních kapacit v jaderných elektrárnách.

Za loňským růstem (i poklesem v letech 2015 i 2016) stály téměř výhradně jaderné elektrárny, které loni zvýšily produkci o šestinu a dosáhly třetí nejvyšší výroby v historii (28,3 GWh). Výroba v parních elektrárnách (45,4 TWh), loni klesla o 0,6 %, neboť téměř čtvrtinový pokles výroby elektřiny z černého uhlí nebyl plně kompenzován vyšším užitím biomasy a klíčové položky – hnědého uhlí. Podíl výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů na tuzemské spotřebě v posledních pěti letech stagnuje na 13 %. Výroba z větrných elektráren i biomasy byla loni nejvyšší v novodobé historii, naopak produkce z vodních elektráren o 6,5 % klesla.

Dlouhodobá pozice Česka jako čistého vývozce elektřiny se loni ještě posílila.

Celková hrubá spotřeba elektřiny v tuzemsku zásluhou všech kategorií odběratelů nadále rostla (loni o 1,9 %) a dosáhla rekordní výše (73,8 TWh). Mezi domácnosti spotřebovaly (v přepočtu na obyvatele) nejvíc elektřiny ve Středočeském a Jihočeském kraji (o třetinu nad úroveň ČR). Česko je dlouhodobě čistým vývozcem elektřiny. Kladné saldo obchodu s elektřinou se meziročně zvýšilo skoro o pětinu (na 13 TWh), neboť po propadu vývozu z roku 2016 se jeho výše vrátila na obvyklou úroveň.

Mírný růst spotřeby zemního plynu po roce 2014 vedl k přerušení dlouhodobého klesajícího trendu.

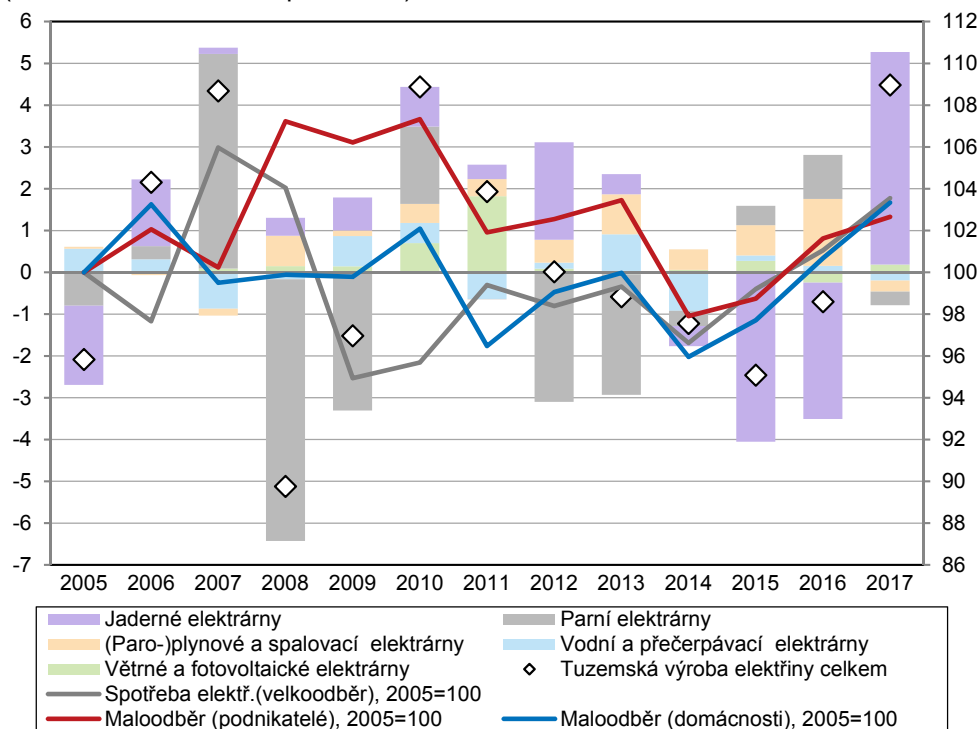
Spotřeba zemního plynu ČR v posledních třech letech mírně roste, dlouhodobý trend poklesu se tak narušil. Loni byla spotřeba vyšší o 3,3 % a činila 91 GWh. Vzrostla u všech kategorií odběratelů, z toho v domácnostech o 2,5 %. Ty mají v přepočtu na 1 odběratele dlouhodobě nejvyšší spotřebu ve Středočeském a Jihomoravském kraji (25 až 30 % nad úroveň ČR). Přepočtená spotřeba (na dlouhodobý teplotní normál) byla loni proti roku 2014 o 8,6 % vyšší, ale za maximem z roku 2004 zaostávala o 11,1 %.

¹³ V EU činil v roce 2016 podíl energetiky na HPH v průmyslu 9,5 %. Z našich sousedů měly vyšší podíl Slovensko (11,0 %) i Polsko (11,5 %). Celé EU vévodil Kypr (20 %), více jak 15% podílu dosahovalo Bulharsko, Řecko a Portugalsko. Méně jak 8 % pak převážně nížinné státy (Maďarsko, Dánsko, Nizozemsko, Německo, Irsko). Z ostatních zemí Evropy vyčnívaly Černá Hora (35 %), Albánie (28 %) a Island (24 %).

¹⁴ S 36 tis. zaměstnanci (po přepočtu na plné úvazky) patřilo v roce 2017 odvětví výroby a rozvodu elektřiny, plynu, tepla a klimatizovaného vzduchu až 14. místo (mezi bezmála třiceti průmyslovými obory).

Graf 11.5 Zdroje výroby elektrické energie v ČR (příspěvek k meziroční změně, v procentních bodech) a tuzemská spotřeba elektřiny dle hlavních odběratelů (v GWh, rok 2005=100, pravá osa)

Zdroj: Energetický regulační úřad.